

Vloga in problematike umetnosti v liturgiji

The Role and Issues of Art in Liturgy

Povzetek: V sodobnem postmodernem kulturnem okolju, za katerega sta značilni visoka stopnja subjektivnosti in negotovosti, ugotavljamo, da sta pojma resničnega in dobrega zaradi moderne dobe doživela proces razvrednotenja. V tem kontekstu je edino sredstvo, s katerim lahko človek prepozna skrivnost, medij lepote. Zato mora Cerkev ponovno prevzeti svojo vlogo pri opredeljevanju kulturnega konteksta, v katerem se rojeva umetniško izražanje, pri tem pa je bistveno, da v svoje bogoslužje vključi le tiste umetniške oblike, ki so v stalnem dialogu z govorico obreda in s tem krepijo njegovo identiteto kot sredstvo komunikacije z Bogom. Članek opredeljuje nekatere smeri, kjer se je umetnost oddaljila od svoje predvidene vloge služabnice v liturgiji in namesto tega sakralizirala samo sebe. Če naj Cerkev še naprej nagovarja človeka preko lepote, ki jo resnična umetnost odraža, mora poleg prizadevanj za lepo obhajanje liturgije razmisliti tudi o vrednotenju umetniške dediščine Cerkve (npr. na področju glasbe gregorijanske napeve), in z njo oplemenititi umetniško govorico današnjega časa ter na njenem vzoru pokazati smer in kriterije, po katerih merimo resnično liturgično umetnost.

Ključne besede: liturgična umetnost, esteticizem, elitizem, lepota, tradicija, liturgična glasba, gregorijanski koral

Abstract: It can be argued that in the context of the contemporary postmodern cultural environment, which is characterised by a high degree of subjectivity and uncertainty, the terms 'real' and 'good' have undergone a process of reduction and devaluation as a consequence of the modern age. In this context, the only means by which man can recognise the mystery is through the medium of beauty. Consequently, the Church must reclaim its role in defining the cultural context within which artistic expression is born. To this end, it is essential that the Church incorporates only those artistic forms which engage in a continuous dialogue with the language of the rite, thereby reinforcing its identity as a vehicle of divine communication. The article identifies some of the ways in which art has deviated from its intended role as a servant in the liturgy, and instead has become self-sacralising. It is thus imperative for the Church to continue reaching out to humankind through the beauty reflected in genuine art. In addition to efforts to enhance the liturgy, an evaluation of the Church's artistic heritage—such as Gregorian chants—must be considered. This evaluative process aims to enrich the artistic language of the present era and to establish criteria for identifying true liturgical art.

Keywords: liturgical art, beauty, delusions, tradition, liturgical music, Gregorian chant

1. UVOD

Pot lepote, ki se izraža v umetnosti, je dobro preizkušen in učinkovit način Cerkve, ko ta išče vedno nove načine nagovarjanja posameznika. Drugi vatikanski cerkveni zbor je umetnikom spregovoril o povezavi med umetnostjo in vero kot o »zavezi«, ki ni sad človeškega dogovora, ampak bistvena značilnost obeh stvarnosti, saj sta obe v službi lepote in resnice. Lepota je človeku potrebna, »da ga ne prekrije somrak obupa« (KPU), hkrati pa prek izražanja lepote stopa vedno bližje k njenemu viru in spoznava Stvarnika kot najvišje dobro, resnično in lepo.

V filozofiji govorimo o metafizični trojici resničnega, dobrega in lepega, a v bistvu ne gre za tri različna počela, temveč za eno samo; »gre za eno in isto duhovno življenje, ki ga motrimo z različnih zornih kotov«. (Florenski 2003, 122) Znan ruski mislec Florenski je lepoto opredelil z besedami: »Razodeta resnica je ljubezen in ljubezen je uresničena v lepoti«. (Florenski 2003, 122) Lepota je torej v čutni obliki izraženo dobro in resnično. V tej trojici je lepota tista, ki trojico povezuje in je izhodiščna vrednota za vstop vanjo. Odgovor na resnico je namreč dokaj težak, medtem ko je odgovor na lepoto skoraj samoumeven. Mnogi se danes skrivnosti zavedajo samo še prek lepote. Tako pojem dobrega kot pojem resničnega je modernost zreducirala in razvrednotila, tako da pogosto ostaja le še lepota; in njena naloga je, da privede do skrivnosti. »Kako nas ne bi v zadnjih letih presunil pogled na množice, ki zapuščajo cerkve, a se drenjajo na velikih razstavah, kot da od lepote pričakujejo upravičenje življenja, razodetje smisla!« (Clément 2000, 15) Človek zahodne družbe se danes presenetljivo intenzivno spet obrača k umetnosti. V občutljivosti za ponovno vrednotenje blagostanja, pravičnosti in miru se pojavlja potreba po lepoti, saj je intuitivno mogoče zaznati, da iz resnične lepote ne morejo izhajati nasilje, vojna, nepravilnost in sovraštvo. »Nostalgija za lepoto« pogosto izraža tudi izgubo stika z religioznostjo, po drugi strani pa lahko »negotovost življenjskih razmer in potreba po oskrbi z najnujnejšim pogosto vodita k mnenju, da je umetnostna in literarna kultura nekaj odvečnega, kar je rezervirano za izbrano elito«. (PK 18) Vse to človeka zavaja, da se mnogokrat izgublja v nadomestkih, ko sicer iskreno, a naivno išče resnično kulturo, umetnost, vero.

2. SAMOZADOSTNOST UMETNOSTI IN NJENA SAKRALIZACIJA SAME SEBE

Cerkev se zaveda tesnobe stanja, v katerem se nahaja sodobni človek, ki ga obkroža postmoderno kulturno okolje s spremljajočim pojavom tako imenovane množične kulture in ki ga zaznamujeta subjektivnost in negotovost kot dve bistveni potezi sodobne kulture ter proces sekularizacije in kulturnega pluralizma (Bonomo 1996, 97). Zato je njena velika evangelizatorska naloga prav v tem, da človeku prihaja naproti v njegovi želji po resnici, katero sam, kot ugotavljamo, dojema le še prek lepote.

V svojih naukih Cerkev od nekdaj poudarja po eni strani povezanost s tradicijo in po drugi odprtost do novega, kar velja tudi na področju različnih umetnosti v Cerkvi, npr. glasbe (gl. MS, čl. 59). V praksi pa žal takšna načela pogosto umanjajo in danes nekatere krajevne Cerkve neprijetno presenečajo z določenimi vidiki umetnosti, ki ne služi več bogoslužju, ampak oznanja sebe in lahko izraža pretirano čutnost, ambicioznost ali egocentrizem umetnikov,

pa tudi težnjo k umetniški vrhunskosti, ki nadvlada sam potek obreda, in še in še bi lahko naštevati.¹

Lahko postavimo tezo, da prava umetnost skozi lepoto govori resnico; a danes smo mnogokrat priča skrajnosti, da umetnost sakralizira samo sebe do ravni absolutne svobode, kar je krščanstvu, ki najde svoje »omejitve« v ljubezni, izraženi v skupnosti, tuje. Zaznavamo, da med bogoslužjem in umetnostjo več ni enotnega jezika in da razumevanje med njima očitno ni več samo po sebi umevno. Kaj se je spremenilo, da zaznavamo to razklanost? Od trenutka, ko so se umetnosti ločile od kulturne hegemonije, so zahtevale vedno večjo neodvisnost, kar je neredko vodilo v samozadostnost umetnosti in njeno sakralizacijo same sebe. Bogoslužje pa se po svoji naravi ukvarja s *svetim* in po definiciji pripada področju svetega, (Šaško 2005a, 550) zato bi bilo težko trditi, da imata bogoslužje in umetnost isti objekt. Umetnik razume znamenje kot svojo lastnino, s katero sporoča samega sebe, za bogoslužje pa je znamenje najprej Božja last, ki služi temu, da bi sporočala Kristusa. Prav v tej razliki se nam odkriva kriza odnosa med umetnostjo in bogoslužjem. Umetnost namreč lahko obstaja brez povezanosti s Stvarnikom, s čimer se sama izločuje iz območja obrednega.

3. ESTETICIZEM, PRAGMATIZEM IN DRUGE PROBLEMATIKE

Ena od problematik, ki se je rodila iz krize v odnosu med umetnostjo in bogoslužjem, je padec v esteticizem, ki hitro vodi v preveliko poudarjanje nečesa, kar je sicer pomembno, a ne najpomembnejše. Estetika je del bogoslužne govorice, napačno pa je misliti, da je od nje odvisna vsa učinkovitost in dinamika bogoslužja. Ko postane pomembno samo tisto, kar je »vredno« (t. i. »validizem«), ko bogoslužje razumemo kot servisno službo in ostaja zgolj skrb za »veljavnost« bogoslužnih opravil, postane umetnost nekakšno jamstvo za mogočnost slavlja, njeno umanjkanje pa potrditve, da se sploh ne veruje v krščanskega Boga. (Šaško 2005a, 547) Zato je toliko bolj pomembno, da sakralna umetnost ostaja v nenehnem dialogu z govorico obredja, da vedno znova preverja, v kolikšni meri je namenjena večji Božji slavi in ne morda navzoča zaradi same sebe.

Kot lahko umetnost v obredu zapade v esteticizem, ki želi zadovoljiti okus, pa je na drugi strani nevarnost pragmatizema, ki presega oblike v utopični želji, da bi dosegel intuitivni stik z božanskim. V obeh primerih se iz duhovnosti zapade v čustvenost. Današnja težava morda ni toliko v esteticizmu kot v *neformalnem pragmatizmu*, zato tudi prva naloga ni toliko opuščanje kot ponovno odkritje okrasja in veličine bogoslužja (Gagliardi 2010). Morda je to lahko začetna točka za ponovno srečanje zahodnega človeka, ki to veličino zaradi njenega umanjkanja v bogoslužju išče na kulturnih dogodkih, in liturgične govorice.

Znotraj teh »izmov« je mogoče zaznati še odklon umetniškega elitizma, ki nagovarja samo poznavalce, večine vernikov pa se ne dotakne, proti čemur Cerkev v liturgičnih navodilih kot zdravilo postavlja merilo *preprostosti*, »ki se tako dobro sklada s pravo umetnostjo«. (RMu 325) Kot se je umetnost nekoč odražala kot »Biblia pauperum« (Sveto pismo ubogih), je prav, da se tudi danes

¹ Morda je najbolj očiten trenutni primer takšnega neprijetnega presenečenja nov logotip svetoletnega romanja mladih, pri katerem se sprašujemo, kako se je lahko v razmeroma kratkem obdobju Cerkve pozabilo na precej pomembno načelo o cerkveni umetnosti, ki pravi: »Verska umetnost [...] nima drugega namena, kot je ta, da s svojimi deli – namenjenimi vidu ali sluhu – pomaga vernikom pobožno obračati svoje misli k Bogu. Umetnik, ki ne izpoveduje verskih resnic ali s svojim življenjem in prepričanjem kaže, da je daleč od Boga, naj se ne ukvarja z versko umetnostjo, ker nima tistega notranjega očesa, s katerim bi mogel videti, kaj zahtevata Božje veličastvo in Božje čiščenje; niti ne more upati, da bi njegove verske umetnine, čeprav morda kažejo njegovo zunanjo spretnost in umetniško usposobljenost, dihale tisto pristno pobožnost in vero, ki se spodobita Božjemu svetišču, in bi tako bile primerne, da bi jih Cerkev – varuhinja in razsodnica verskega življenja – sprejela v sveti prostor.« (MSD, čl. 27) Nerazumljivo se torej zdi razmišljanje snovalcev srečanja mladih v jubilejnem letu v Rimu, ki so sklenili, da bodo udeležence skušali pritegniti z maskoto Luce, ki jo menda razumejo kot del prizadevanj Vatikana za povezovanje z mladimi prek pop kulture (Kastelec 2024) in ki jo je oblikoval Simone Legno, tipičen primer osebe, ki »s svojim življenjem in prepričanjem kaže, da je daleč od Boga«.

v tej luči obuja med verniki, ki smo vsi »ubogi pred Gospodom«. Izraz, v osnovi opisujoč slikovna Sveta pisma, ki so s čudovitimi podobami pripovedovala svetopisemske zgodbe, v širšem smislu zajema umetniške slike, vitraže in druge upodobitve svetopisemskih dogodkov, ki so stoletja pomagali razumeti svetopisemske zgodbe nepismenim in vsem, ki lahko s preprostostjo sprejmejo velike resnice vere, in pogumno lahko ta vidik razširimo tudi na področje zvoka, torej glasbene govorice bogoslužja, ki naj ostaja v službi Besede in ne sama sebi namen. Le tako podrejena bogoslužju oz. tako zlita z njim bo glasba v obredu ubežala zgoraj omenjenim odklonom. Z drugimi besedami: le če bodo vsi »glasbeni slogi«, o katerih tako radi razpravljamo, ko govorimo o glasbi v bogoslužju in špekuliramo, kateri so bolj in kateri manj primerni za bogoslužje, za svoj temelj vzeli to, kar Cerkev predpisuje glede glasbe, in spoštovali bogoslužni red (in na tak način resnično jemali za vzor gregorijanski koral, kot narekuje Sacrosanctum concilium), bodo lahko našli svoje mesto v liturgiji. Obstajajo pričevanja glasbenikov, ki so sodelovali v bogoslužju zgolj z modernimi slogi glasbe (rock, jazz ...), pa jih je poglobitev v nauk Cerkve prečistila do te mere, da so sčasoma opustili svoje preference in se je tudi njihov odnos do resnično liturgične glasbe močno prevrednotil. Zakaj se to lahko zgodi šele, ko prepoznamo, da ni vsaka glasba liturgična glasba?

4. NE GLASBA PRI LITURGIJI, AMPAK PÉTA LITURGIJA

Ena glavnih nalog glasbe pri bogoslužju je na slšnem nivoju to, kar je na vidnem naloga podobe – omogočiti, da »zgodba« prodre do molivca. Vloga glasbe je pripovedovati »dramatiko« liturgičnega leta, in tudi če človek ne razume jezika molitev, pridige, veselo oznanilo še vedno lahko prodre do njega. Danes imamo na voljo nešteto strokovnih razprav in razlag liturgičnega leta, spregledan pa ostaja liturgično-glasbeni zaklad, ki z Božjo besedo, oblečeno v melodijo, vse to živo pripoveduje in so ga naši predniki dobro poznali. Govorimo o lastnih spevih Cerkve, t. i. mašnem propriju, ki je v Rimskem obredu svojo formo oblikoval skozi dolga stoletja v obliki koralnih napevov, v polovici preteklega stoletja pa je skoraj popolnoma izginil iz naših bogoslužij na način, da je bil v glavnem nezadostno nadomeščen s himnami v narodnih jezikih. Osnovna težava pri tem nikakor ni sprejetje narodnih jezikov v uradno liturgijo Cerkve, saj to samo po sebi ni pomenilo, da bi bilo treba ukiniti bodisi koralne speve bodisi prepevanje v latinskem jeziku. Kaj se je torej zgodilo, da danes v cerkvi (na Slovenskem) skoraj ne slišimo koralnih napevov (te slišimo na koncertnih odrih), prav tako v obredih knjigah zasledimo le še minimalni delež le-teh, lahko pa srečamo bolj ali manj uigrano glasbeno skupino, ki na napeve posvetne glasbe prepeva bolj ali manj primerna besedila? Pravzaprav je sprememba tako drastična, da večina vernikov več ne ve, o čem govorimo, ko omenjamo »speve liturgije«, saj jih v svojem verskem izkustvu nikoli niso slišali. O tem spregledanem zakladu natančneje spregovori prevod članka Roseanne T. Sullivan, ki je objavljen v tej številki Tretjega dne ter na poljuden način razloži vlogo mašnih proprijev in problematizira njihovo umanjkanje v sodobni liturgiji.

Glasba bogoslužja je s pesmimi, katerih besedila niso le obogatitev obhajanja, ampak njegov sestavni del, v najbolj dobesednem pomenu besede umetnost, ki postaja liturgija. Dejstvo, da ima glasba prednost pred vsemi drugimi umetnostmi, ki »pripravljajo primeren okvir svetim obredom, medtem ko ima sveta glasba svoje mesto v obredih samih in v njihovem izvajanju« (MSD 30), pogojuje njeno tesno povezanost z jasnimi liturgičnimi predpisi. Poleg dotedanjih kategorij liturgične glasbe, med katero ima gregorijanski koral vselej častljivo mesto, nato klasična in moderna polifonija, ne gre pozabiti na pomembno vlogo ljudske ali t. i. nabožnega ljudskega petja, kakor ga definira papež Pij XII. (MSD, 9.19), kamor lahko danes na neki način uvrščamo tudi pojav sodobne krščanske glasbe, ki pa ima zelo jasno opredeljene pogoje za vstop v liturgično slavlje: »svetost, lepoto zunanje oblike in [...] splošnost« (TS, 2). Liturgične glasbe ne moremo

razumevati zgolj kot neko napoved ali znanilko veselega oznanila ali kot reklamo za bogoslužje. Glasba v bogoslužju se ne omejuje na informiranje, ampak postaja pobudnik duhovnih stanj, ki so sad zasidranosti v (péti) Božji besedi in liturgiji. Po drugi strani pa se obredni program nikdar ni pustil zreducirati na ozko funkcionalnost, ker če bi se to zgodilo, bi se obrednost spremenila v ritualizem brez duše, morda tudi v sodelovanje, polno aktivizma, a brez liturgične duhovnosti (Šaško 2005b, 32). Iz tega izhaja, da sodelovanje v liturgičnem slavlju, zlasti glasbeno, ni kakršno koli sodelovanje in glasba, ki sme postati del liturgičnega slavlja, ni kakršna koli glasba.

5. CERKEV POTREBUJE UMETNOST IN UMETNOST POTREBUJE CERKEV

Na področju obhajanja bogoslužja ožji sodelavci v Cerkvi, zlasti pa delivci zakramentov, včasih obupujejo ob obhajanju poroke ali krsta, ko se zdi, da gre »za metanje semena med trnje, kjer posvetna skrb zaduši Besedo« (gl. Mt 13,1-23), saj je zaznati veliko skrb, da se dobro praznuje, tudi ceremonija je pomembna, pogosto pa vse to prekrije resnični pomen zakramenta in vlogo občestva Cerkve pri tem (k temu le še pripomore tendenca k subjektivizmu znotraj obreda). A prav v takšnih situacijah nam lahko na pomoč pridejo umetniške stvaritve v cerkvi, ki jih oddaljen kristjan prek lepote še vsaj intuitivno zaznava kot resnične. Vendar pri tem nikakor ne sme biti ključno vprašanje, kakšen vtis bo skupnost vernikov naredila na obiskovalca² cerkve (kar je tako pogosta tendenca kakšnih pastoralistov, ki želijo npr. mladim ponuditi zgolj to, kar je njim všečno), ampak kakšna je njihova živa izkušnja vere, ki jo želijo predati tudi obrobnim kristjanom. Seveda je veliko pastoralno vprašanje, kako to najučinkoviteje narediti, a pred vsakim pastoralnim načrtom prav izkušnja vere – ki je sad najprej milosti, a se opira na generacije in generacije vernikov vse do izvira, Kristusa – pogojuje učinkovitost misijona. Zato tudi umetniške stvaritve, ki naj najdejo mesto v liturgiji, ne morejo biti odvisne le od trenutnih trendov družbe, ampak morajo odražati zavest o istem resničnem, dobrem in lepem, kot jo je moč prebrati v mozaiku prvih domačih bazilik, v koralnem napevu, v monumentalnem baročnem oltarju, v eleganci gotske katedrale, v vitražu cerkve iz 90. let prejšnjega stoletja ... Zgolj oziranje na trenutne okuse lahko umetniško stvaritev oropa sporočilnosti, ki presega čas in ki sedanost povezuje s preteklostjo in prihodnostjo (kar je tudi logika obhajanja zakramentov, ki v spomin priključijo preteklost, katero živimo v sedanjem trenutku obhajanja, in nam s tem dajejo v roke prihodnost, »poroštvo prihodnje slave« (sv. Tomaž Akvinski).

Vizija umetnosti srečuje kristjana, ki je zaradi tega, ker se duhovno hrani pri mizi Božje besede in evharistije, torej pri istem viru kakor resnična liturgična umetnost, zmožen vedno globlje prepoznavati, kako globoko se vera Cerkve v evharistično skrivnost izraža »v celi vrsti zunanjih oblik, da bi obudila spomin in poudarila veličino dogodka, ki ga obhaja. [...] Reči smemo, da je evharistija, kakor je oblikovala Cerkev in pobožnost, močno zaznamovala tudi ‚kulturo‘, posebno na estetskem področju.« (CE 49) Tako papež Janez Pavel II. v *Pismu umetnikom* pravi, da ob tem, ko Cerkev potrebuje umetnost, tudi umetnost potrebuje Cerkev, saj z naukom o učlovečenju Božje besede odpira umetnikom neizčrpen vir navdihov (PU 13).

6. CERKVENA UMETNOST JE SLUŽABNICA BOGOSLUŽJA

Izraza »podrejenost« in »pokornost« v zahodnem svetu zvenijo izrazito negativno, saj asociirata na sužnjevo podrejenost gospodarju, ženino pokornost možu, ki v očeh današnjega sveta

² V tem primeru smo načrtno uporabili izraz »obiskovalec«, saj pogosto vsaj nekateri udeleženci obredov niso več kot to in tudi sami sebe ne obravnavajo kot vernike. To pa ne pomeni, da »obiskovalci« zaradi presunjenosti nad lepoto obreda ne bi mogli postati verniki in se torej spreobrniti. Prav lepota ima pri tem pogosto najpomembnejši vpliv.

in vsesplošne »svobode od« nikakor ni sprejemljiva, itd. Zato je poimenovanje cerkvene glasbe »dekla bogoslužja« papežev preteklega stoletja sodobnemu človeku težko slišati! Pa vendar so tako blagodejne besede papeža Pija XII., ki ta vidik podrejenosti umetnosti bogoslužju ovrednoti z naslednjimi besedami: »Umetnikova svoboda, ki v delovanju ne sledi slepo svobodni volji in ne hlasta za novotarijami in ker je podvržena Božjemu zakonu, ni ne prisiljena ne okrnjena, temveč poplemenitena in spopolnjena.« (MSD, čl. 26)

Srečanje umetnosti kot take in liturgije se mora zgoditi v obojestranskem priznavanju njune vrednosti. Kjer umetnost poudarja absolutnost, nudi vera »kristološki« kriterij absolutnega in preprečuje, da bi umetnost skrenila na samovoljno poimenovanje sveta, ter jo usmerja k Bogu. Da se umetnost lahko sreča z bogoslužjem, je potrebna »krščanska iniciacija«. »Umetnikova stvaritev postaja liturgična, ko njen simbolizem vstopi v liturgični obred, ki dopušča, da v svet prodre Navzočnost.« (Šaško 2005a, 552) Močan poudarek navzočnosti umetnosti v samem bogoslužju da II. vatikanski cerkveni zbor v Konstituciji o svetem bogoslužju, ko spodbuja umetnost kot tisti prostor, kjer bo »bogoslužje zasijalo v vsem sijaju in lepoti liturgične umetnosti« (CE 5). Člen 122 dopušča spremembe snovi, oblike in okrasa, ki jih je povzročil tehnološki napredek. Tudi to je med drugim spodbudilo, da »Cerkve ni nobenega sloga razglasila za sebi lastnega, ampak je v skladu z značajem in razmerami narodov ter potrebami različnih obredov dopustila oblike vsake dobe« (B 123) in tako ostala odprta za vse, kar dviga duha k Bogu. Cerkveni zbor se ozre tudi na današnjo dobo (kar po 60 letih nič manj ne velja) in nadaljuje: »Tudi umetnost naših časov ter vseh narodov in pokrajin naj se v Cerkvi svobodno razvija, da le z dolžnim spoštovanjem in častjo služi svetim stavbam in svetim obredom.« (B 123)

Torej je glavno merilo za dojemanje neke umetniške stvaritve kot liturgične prav v tem, da služi, da izkazuje čast in spoštovanje samemu obredu in s tem omogoča, da obred nagovori v vsej svoji vzvišenosti. Resnične umetnosti tudi ni mogoče »proizvajati«, ampak je vselej dar, kakor je dar umetnikov navdih. Zato se je treba zavedati, da je nemogoče »z denarjem in kakršnimikoli odbori ali komisijami ustvariti ali proizvesti obnovo umetnosti v veri. Ta obnova pred vsem drugim vselej predpostavlja dar novega zrenja. Zato se nam splača napor, da ponovno dosežemo in dospemo do takšne kontemplativne vere, vere, ki zre. Kjer obstaja takšna vera, bo tudi umetnost našla svoj pravi izraz.« (Ratzinger 2001, 134) Cerkve na Slovenskem je s svojim umetniškim darom v preteklih desetletjih obogatilo veliko slovenskih umetnikov, če omenimo samo nekatere, ki so svoje umetniške navdihe črpali (in jih še črpajo) iz duhovne povezave s Cerkvijo in globoke vere ter pripomogli k umetniški nagovorljivosti bogoslužnega prostora ter samega bogoslužja: arhitekt Jože Plečnik, skladatelj Hugolin Sattner in Stanko Premrl, pesnica Elizabeta Kremžar in mnogi drugi. Umetnine teh in drugih slovenskih umetnikov, ki so prepojene z evharistično vero, ter dejstvo, da jih slovenski verniki znajo ceniti v njihovi umetniški in religiozni vsebini, so močan pokazatelj utelešenja bogoslužja v izrazih slovenske kulture in umetnosti. Tudi za prihodnost velja: bolj bodo verniki Cerkve na Slovenskem poglobljali povezanost s Kristusom na vseh nivojih svoje dejavnosti, bolj bo bogoslužje prepojeno z izrazi slovenske kulture in kultura z globino evangelija.

7. SKLEP: Z ZAUPANJEM V PRIHODNOST

Umetnost tako človeku kljub njegovemu nemiru v sodobnem svetu ne neha govoriti celostno; vselej ostaja tisti način komunikacije, ki v človeku budi njegov prvinski čut za lepo, resnično in dobro. S svojim simbolizmom in govorico oblik, barv, melodije, harmonije, ritma, vonja, gibov in okusa se odpira višjim vrednotam. Kot način komunikacije, kot medij, napravlja stvarnost vidno, navzočo, kompleksno in hkrati skrivnostno. Tako (p)ostaja umetnost govor skritega, duhovnost, govor religije. Zato lahko upravičeno trdimo, da popolnoma profana

umetnost pravzaprav ni mogoča. (Koprek 2003, 5) Usmerjenost bogoslužja k simbolni govorici slednjo dela sorodno umetnosti, ki ji je lastna simbolika in je njeno poslanstvo materijo (vidne in slišne elemente) pretvarjati v simbole, v znamenja nečesa duhovnega. Tako govor postaja pesem, hoja postaja ples, barva postaja slika, les/bron/kamen postajajo kip. Kakor neka stvar ob dotiku umetnosti dobi novo funkcijo, ne v smislu uporabnosti, ampak v smislu moči, da spregovori s tem, kar je, tako tudi v krščanskem bogoslužju skupek vidnih in slišnih znamenj v moči Duha ustvarja nekaj nevidnega in neslišnega ter posvečuje Cerkev (Steiner 2003, 224); liturgična znamenja, postavljena od Kristusa in Cerkve, ne le pomenijo, ampak ustvarjajo to, kar pomenijo. Zato je ravno obhajanje zakramentov lahko čudovit ustvarjalni prostor za tiste oblike umetnosti, ki se navdihujejo pri evharistiji in Božji besedi in so s tem osredotočene na to, da postajajo del liturgije. Če je v razvoju življenja Cerkve in posledično tudi znotraj z njo povezane umetnosti zadnjih nekaj desetletij zaznati določen rez v odnosu do preteklosti, je v sedanjem trenutku čas, da se Cerkev tako v okviru obhajanja obredov kot nasploh v delovanju ponižno ozre na stranpoti, hvaležno v svoje obrede ponovno vključi bogato katoliško dediščino preteklosti in tako okrepljena pogumno zre v prihodnost. Stvaritve umetnikov, ki bodo svojo vero hranili iz zakramentov Cerkve, bodo tako lahko v vseh dobah oznanjale lepoto resnice, ki je le v Kristusu, in hkrati resnično lepoto, ki bo pritegnila ne nase, ampak na Boga, katerega odsev je.

SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC IN OKRAJŠAV

- B Konstitucija o svetem bogoslužju (Koncilski odloki, 1963)
 CE Cerkev iz evharistije (Janez Pavel II., 2003)
 KPU Koncilna poslanica umetnikom (Koncilski odloki, 1965)
 PK Za pastoralo kulture (Papeški svet za kulturo, 2000)
 MS Musicam sacram (Kongregacija svetih obredov in Svet za izvajanje Konstitucije, 1967)
 MSD Musicae sacrae disciplina (Pij XII., 1955)
 RMu Splošna ureditev Rimskega misala (Kongregacija za bogoslužje in disciplino zakramentov, 2002)
 PU Pismo umetnikom (Janez Pavel II., 1999)
 TS Tra le sollecitudini (Pij X., 1903)

REFERENCE

- Bonomo, Lucio.** 1996. Celebrare nell'attuale contesto culturale. V: *Liturgia e cultura*. »Se uno è in Cristo è una creatura nuova« (2 Cor 5,17), 94–119. Rome: C.L.V. – Edizioni liturgiche.
- Clément, Olivier.** 2000. Vladimir Solovjov in njegove »Duhovne osnove življenja«. V: Vladimir Sergejevič Solovjov. *Duhovne osnove življenja*, 5–25. Ljubljana: Tretji dan.
- Florenski, Pavel.** 2003. *Ko spoznanje preraste v ljubezen*. Celje: Mohorjeva družba.
- Gagliardi, Mauro.** 2010. Beauty and the Liturgical Rite. Zenit, 13. december. <http://www.zenit.org/en/articles/beauty-and-the-liturgical-rite> (pridobljeno 12. 5. 2014).
- Janez Pavel II.** 1999. *Pismo umetnikom*. CD 82. Ljubljana: Družina.
- Janez Pavel II.** 2003. *Okrožnica Cerkev iz evharistije*. CD 101. Ljubljana: Družina.
- Kastelec, Barbara.** 2024. Digitalni romarji in maskota, ki razburja. Družina, 6. november. <https://www.druzina.si/clanek/digitalni-romarji> (pridobljeno 7. 11. 2024).
- Koncilna poslanica umetnikom.** 1980. V: *Koncilski odloki*, 678. Ljubljana: Nadškofijski ordinariat.
- Koncilski odloki.** 1980. Ljubljana: Nadškofijski ordinariat.
- Kongregacija svetih obredov in Svet za izvajanje Konstitucije o svetem bogoslužju.** 2003. *Musicam sacram*. V: Edo Škulj. *Odloki o cerkveni glasbi*, 303–328. Ljubljana: Družina.
- Koprek, Ivan.** 2003. Predgovor. V: *Religijske teme u glazbi. Zbornik radova međunarodnog simpozija održanog u Zagrebu 15. prosinca 2001.* 5–6. Ur. Marijan Steiner. Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove.
- Papeški svet za kulturo.** 2000. *Za pastoralo kulture*. CD 85. Ljubljana: Družina.

- Pij X.** 2003. *Tra le sollecitudini*. V: Edo Škulj. *Odloki o cerkveni glasbi*, 195–208. Ljubljana: Družina.
- Pij XII.** 2003. *Musicæ sacrae disciplina*. V: Edo Škulj. *Odloki o cerkveni glasbi*, 221–247. Ljubljana: Družina.
- Ratzinger, Joseph.** 2001. *Duh liturgije: temeljna promišljanja*. Mostar–Zagreb: Ziral.
- Steiner, Marjan.** 200b. Teologija sakralne (kršćanske) glazbe. V: *Religijske teme u glazbi*. Zbornik radova međunarodnog simpozija održanog u Zagrebu 15. prosinca 2001. Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove.
- Šaško, Ivan.** 2005a. *Liturgijski simbolički govor*. Zagreb: Glas koncila.
- Šaško, Ivan.** 2005b. »Sacrosanctum concilium« i »Institut za crkveno glazbu „Albe Vidaković“«. V: *Budućnost s tradicijom*. Zbornik radova prigodom 40. obljetnice rada Instituta za crkveno glazbu »Albe Vidaković« Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 25–38. Ur. Katarina Koprek. Zagreb: Glas koncila.

Olga Milić, (190x150)

